*(4 години)*

# "НІКОЛИ НЕ СМІЯВСЯ БЕЗ ЛЮБОВІ…"
# ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОСТАПА ВИШНІ
# (1889-1956)

## План

1. Життєва доля письменника-гумориста.
2. Жанрова своєрідність творів Остапа Вишні.
3. Періодизація творчості. Тематичні групи усмішок. Аналіз українознавчих усмішок: "Чухраїнці", "Дещо з українізації".
4. Особливості творчої манери Остапа Вишні.

## Література

**Основна:**


1. Вишня Остап. Автобіографія // Слово і час. – 1999. – № 12. – С. 13-19.
2. Гальченко С. "Десятирічка" Остапа Вишні (Рукопис із шухляди часів незалежності" // Слово і час. – 2007. – № 8. – С. 57-69.
3. Зуб І. Остап Вишня // Історія української літератури ХХ століття: У 2-х книгах: Перша половина ХХ століття / В.Дончика. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 1. – С. 363-367.
4. Зуб І. Остап Вишня: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1989. – 239 с.
5. Зуб Іван. Остап Вишня: Риси творчої індивідуальності. – К.: Наукова думка, 1991. – 172 с.
6. Кирилюк В. "Я сміявся і плакав з любові…": Листи Остапа Вишні до Варвари Губенко // Літературна Україна. – 2004. – 4 березня (№ 9). – С. 1.
7. Цеков Ю. Остап Вишня – відомий і невідомий (До 100-річчя з дня народження письменника) // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 11. – С. 3-10.


**Додаткова:**


1. Мовчан Р. "Король українського тиражу 20- років ХХ століття" (Остап Вишня) // Українська література ХХ століття: Посібник для одинадцятикласників, студентів, учителів. – 1997. – С. 18-22.
2. Ткаченко Н. Життя і доля: До 115-річчя від дня народження Остапа Вишні // Все для вчителя. – 2004. – № 25-26. – С. 15-18.


Павло Михайлович Губенко народився 13 листопада 1889 року в містечку Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині. Родина Губенків була незаможною Батьки (Михайло Губенко і Параска Балаш, обоє письменні, щиро любили народну пісню) прожили 25 років і мали 17-ро дітей, із них 2 – сміхотворці Остап Вишня і Василь Чечвянський, старший син. Сім'я жила дружно, але в злиднях, нестатках. Все ж батько мріяв дати освіту всім дітям.

Павло закінчив місцеву сільську початкову школу у **"Моїй автобіографії**" письменник з теплотою згадує про першого вчителя, "доброї душі дідугана", лінійку, яка "ходила по школярських руках і виробляла стиль літературний").

У 1903 році Остап Вишня закінчує двокласну школу в містечку Зіньків, де навчався разом із М.Зеровим. Здобута освіта давала право зайняти посаду поштово-телеграфного чиновника, але ця робота його не приваблювала, хотілося вчителювати. Коштів на навчання не було, тому мама відвозить його до Київської

військово-фельдшерської школи, де вже вчився Василь. Батько, як колишній солдат мав право вчити синів на "казьонний" (державний) кошт. Вчився Павло охоче і добре. Після закінчення військово-фельдшерської школи 1907 року і до 1917 Павло Михайлович працює фельдшером – деякий час в армії, у лікарні на залізниці Києва. До своїх обов'язків ставився чесно, сумлінно. Активно займався самоосвітою. Екстерном склав екзамен при київській приватній гімназії Стельмашенка й отримав атестат зрілості.

У 1917 році вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, який закінчити так і не довелося. Зовсім мало даних про життя Остапа Вишні в роки революції і громадянської війни: "Брав участь. Весь тягар громадянської війни переніс".

Непосидюча вдача майбутнього письменника привела його до Кам'янця-Подільського 1919 року. Там же в газеті "Народна воля" 2 листопада 1919 року за підписом П.Грунський було опубліковано перший сатиричний твір „Демократичні реформи Денікіна (Фейлетон. Матеріалом для конституції бути не може)". Автор став працювати а редакції есерівської газети "Трудова громада". Тим часом пише, друкує дописи, фейлетони, гуморески, часто виступає серед селян.

За активну діяльність у добу Української Народної Республіки, за публікацію націоналістичних статей, восени 1920 року був заарештований ЧК, спочатку сидів у Лук'янівській тюрмі, а потім перевезений до Харкова в тюрму на Холодній горі, де майже півроку перебував під слідством, як "особливо важливий контрреволюціонер". Там його знайшов і порятував відомий політичний і партійний діяч (член ЦК КПУ), письменник Василь Еллан-Блакитний. Три роки "концлагеря" замінили на роботу в газеті – Остапу Вишні запропоновано посаду перекладача в газеті "Вісті ВУЦВК".

Так започаткувався довгий шлях письменника в літературі. Кількома місяцями пізніше працював секретарем в газеті „Селянська правда", яку очолював С.Пилипенко. Редагує новостворений журнал сатириків „Червоний перець", де вміщує і свої твори.

Вперше псевдонім Остап Вишня з'явився під усмішкою „Чудака, їй-богу!" у липні 1921 року на сторінках „Селянської правди", редагованої ним газети. В різноманітних газетах і журналах охоче друкують фейлетони, усмішки, подорожні оповідання, репортажі чи й просто іронічні відгуки на конкретні події чи факти. Якщо від початку роботи (1921) він публікує 2 твори, то у 1922 – близько вісімдесяти, а в 1923 – понад двісті сімдесят. Часто виступає з читанням своїх творів. Без його усмішок не обходився жоден літературний вечір.

Офіційно Остап Вишня довгий час не входив у жодну із письменницьких організацій, бо вважав себе журналістом. Проте брав активну участь у роботі "Гарту", "Плугу", обговорював проблеми, що поставали в колах літераторів. Після ліквідації ВАПЛІТЕ, став одним із організаторів "Пролітфронту". На той час товаришував із М.Хвильовим і М.Кулішем.

Першою друкованою збіркою стала книжка "Марк Твен – Остап Вишня. Сільськогосподарська пропаганда" (1923), згодом збірка "Діли небесні" (1923). Книги не помічені в літературних колах.

Дебютувавши двома невеличкими збірками, одну за однією видає нові книжки. Він був "королем українського тиражу". За життя вийшло понад 100 збірок його творів, деякі з них перевидавалися по шість разів. Серед них найпопулярніші: „Вишневі усмішки сільські" (1924), „Літературні усмішки" (1924), „Вишневі усмішки кримські" (1925), „Українізуємось", „Лицем до села" (1926), „Вишневі усмішки театральні" (1927), „Вибрані твори" (1928), „Усмішки" У 2-х т. (1929), „Вишневі усмішки закордонні" (1930). У 1928 році Остап Вишня перебував за кордоном, у Берліні.

Із 1929 року письменник відчув ознаки творчої кризи. Почалося цькування. Упродовж кількох років цькування він не втрачав оптимізму і свого вишневого гумору, гіркі нотки якого навіть звучали в слідчому ізоляторі. Трагічній десятирічці передувала злива критичних антивишнівських наскоків, починаючи із 1927 року. 26 грудня 1933 року, на 45 році життя, його було арештовано й звинувачено в контрреволюційній діяльності і тероризмі, зокрема у замаху на секретаря ЦК КП(б)У Павла Постишева під час жовтневої демонстрації (саме П.Постишеву Сталін доручив привести до порядку М.Скрипника і завершити генеральний наступ на весь український культурний фронт). Спочатку небезпечного злочинця приговорили до розстрілу, а потім вирок замінили на десятирічне ув'язнення в Ухтпечтаборі (м.Ухта, м. Печора) Комі АРСР (тодішній Радянський Союз). Був на різних роботах, якийсь час працював фельдшером, плановиком у таборі. Приблизно вісім місяців Остап Вишня перебував у місті Чиб'ю, де працював у редакції табірної газети "Северный горняк".

3-го грудня 1943 року Остапа Вишню було звільнено. Офіційної реабілітації не мав. Сам заявляв, що висунуте проти нього звинувачення – брехня від початку до кінця. Ніколи ніяких злочинів проти народу і народної Радянської влади не чинив.

У 1944 році письменник приїздить до Києва і включається в творчу і громадську роботу. Першим друкованим твором після таборового періоду життя митця була знаменита усмішка „Зенітка". Співробітничає в журналі „Перець" (входить до редколегії), виступає перед робітниками, колгоспниками, молоддю. Виходять нові книжки письменника „Самостійна дірка" (1945), „Зенітка" (1947), „Весна-красна" (1949), Вишневі усмішки" (1950), „Великі ростіть" (1955), „Нещасне кохання. Твори: В 2-х т" (1956) та інші.

Був делегатом III з'їзду письменників Радянської України (1954), на якому його обрано до правління Спілки письменників України. Член секції сатири і гумору. Таким чином його визнають офіційно.

Реабілітований лише 15 жовтня 1955 року. Остап Вишня отримав повідомлення про перегляд справи і її припинення, через відсутність складу злочину.

Через півроку 28 вересня 1956 року смерть, що постійно чатувала на нього на Півночі, наздогнала. Похований у Києві, на Байковому кладовищі.

Жанрова своєрідність творів Остапа Вишні

У великому творчому доробку письменника представлено різноманітні жанри малої прози, але скрізь присутній іронічно-усміхнений автор у ролі мудрого, дотепного оповідача. Остап Вишня утвердив в українській пожовтневій прозі

гумористично-сатиричну течію, став родоначальником своєрідного різновиду гумористичного оповідання, який сам же і назвав **усмішкою або "реп'яшком".**

Активно виступає у жанрі **гумористичного оповідання** "Село згадує", "Дід Матвій", "Ярмарок", **автобіографічного оповідання**: "Моя автобіографія", "Отак і пишу", "Великомученик Остап Вишня", "Все життя з Гоголем", "Панська ялинка", в яких намагався посміхнутися над своїм життям, іронічно подивитися на себе збоку.

Відомий письменник і як великий майстер політичної сатири. У ранній період творчості створив чимало **фейлетонів** – різновид сатиричного, викривального жанру на актуальну тему ("Антанта", "Муссоліні править", "Письменники"). Його памфлети і фейлетони років війни та післявоєнного періоду теж відзначаються гостротою, далекоглядністю. Письменник викриває гітлеризм „А народ війни не хоче", „Пекло тріщить", „Невирішене питання".

Звернувся Остап Вишня і до **жанру нарису** „Ленінград і ленінградці", „Запорожці" в яких захоплюється героїкою відбудови Ленінграду і Запоріжжя, зображуючи самовідданий подвиг людей по відновленню війною господарства.

**Портретні нариси,** названі Остапом Вишнею "Мистецькі силуети" – це усмішки-шаржі, пародії на письменників – "Олександр Довженко"**,** "Про Степана Олійника", "Про Дмитра Білоуса", "Лесь Курбас", "Йосип Гірняк". Ці портрети-пародії на талановитих артистів, художників, кіномитців, які розбудовували українську культуру в 20-ті роки.

**Легенда** "Діва й Монах", науково-популярна праця "Походження світу", науковий вислід "Антанта".

Досить умовно творчість Остапа Вишні можна поділити на **два періоди.**

Перший період (ранній, 1921-1933 року) творчості Остапа Вишні

На початку 20-х років Остап Вишня свою художню творчість пов'язує з найважливішими тогочасними політичними і соціальними подіями, змінами в житті, зокрема села з його одвічною темрявою і забобонністю. Цій тематиці присвячена книжки **"Вишневі усмішки (сільські)**" та "Лицем до села". Сільські усмішки з'явилися внаслідок подорожі по Харківщині. Саме після вишневих усмішок сільських" з'являються кооперативні, мисливські, кримські.

Варто відзначити, що Остап Вишня не тільки викривач, його талантові притаманна поетичність в осягненні світу, ніжність і лагідність у ставленні до людини, до природи. Особливо характерні з цього погляду **"Вишневі усмішки кримські"** у 1924 році письменник перебував на відпочинку в Криму і там написав 21 усмішку. „Гори", „Гурзуф", „Алупка", „Ялта", Крим". Це дотепні, художні розповіді про курортні міста, палаци, природу. Мовою художніх образів подається багато конкретної інформації з історії міст і місць, з побуту людей, стану культури, оригінальної прибережно-гірської, морської природи. Ряду усмішок надає форми краєзнавчого, історичного або ж етнографічного дослідження.

На 20-ті роки припадають виступи Остапа Вишні з **українознавчими усмішками** – це слово митця з проблем розвитку української культури, вільного й повного утвердження української мови в державному користуванні. Друковані протягом кількох років, усмішки склали тематичний цикл і вийшли окремою збіркою „Українізуємось" (1926). Протягом 1926-1929 років збірка витримала шість видань, у яких провідним є мотив відродження національної гідності народу.

Не випадково майже п'ять десятиліть для цих творів було визначено "надійне" місце охорони – спецфонд: закладені в них ідеї були не сумісні з ідеологічними догмами щодо загального інтернаціоналізму, "зближення" й "злиття" націй.

Тексти таких творів, як "Дещо з українознавства", "І там таке саме", "Узскакування й зспригування", "Тіпун вам на язик", "Чукрен", "Чухраїнці" (надруковані в "Українському слові: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття": У 3-х т. – Т. 1) несуть у собі ідеї повноправного розвитку національної мови, як мови державної, необхідності вивчення її і вберігання від засміченості спотвореною лексикою, калькою з російської, канцеляризмами.

У полі його зору такі питання, як культура мови, грамотність і неграмотність працівників установ. Автор висміює протоколізм, штучно вживані різні слівця. З восьми усмішок про українізацію, що увійшли до збірки від 1930 перевидавалися лише дві „Узскакування й зспригування", „Тіпун вам на язик". Всі інші не відповідали атмосфері суспільного життя за культу Сталіна та в умовах застійного періоду наприкінці 60-80-х років.

Композиційно гумореска „Чухраїнці" складається із передмови, трьох розділів, післямови. Дотепну назву вигадує прозаїк для казкової країни Чукрен, населення якої, чухраїнці, завжди чухаються. Алегорія дуже прозора, йдеться про Україну та українців. І географічні координати також підтверджують це: її територія простягається від біблійної річки Сян аж до біблійної річки Дян, на заході – пасмо Кирпатих гір, а на півдні – найулюбленіша чухраїнська річка Дмитро. Країна Чукрен – хліборобська, а чухраїнці – великі майстри співу, та співають чомусь перекрученою мовою. Характеризуючи чухраїнський народ, гуморист перераховує і вмотивовує найістотніші його риси, звісно, негативні: „Якби ж знаття", „забув", „спізнився", „якось-то воно буде", „я так і знав!". Автор розкриває ці риси на численних прикладах, бо цього вимагає жанр наукового трактату за „викопаними матеріалами". Так, чухраїнці не пригадують, якої вони нації, їхня улюблена рослина – соняшник („уперто покірлива рослина"), а у вирі полеміки вони здатні один одному голови попровалювати. У чуханні чухраїнці неперевершені майстри, ще й вигадливі дуже. Не підготувавшись через власну повільність і безвідповідальність до великого свята, вони не сумують, а швидко знаходять вихід із прикрого становища – продовжують рік до тисячі днів, щоб не поспішати. Гіркою іронією перейняті роздуми Остапа Вишні про рідний народ, його історичну долю в минулому і сучасному. Доповнюються й поглиблюються вони в усмішці "Дещо з українознавства". У ній гуморист також звертається до осмислення долі України, її історії, висміюючи два найпоширеніші стереотипи мислення – русотяпів і щирих українців. В основі твору лежить антитеза. На запитання "Що таке Україна?" русотяпи дають таку відповідь: "Україною зветься искони русская земля – Малая Русь, где всё обилием дышет", а щирі українці стверджують свою думку теж безапеляційно і з використанням "аргументів" протилежного плану: "Ненька-Україна – це держава від Біскайського моря і до пустелі Гобі або Шамо. Заснувалася вона ще до створення автокефальним Богом світу". Чи є здоровий глузд у подібних переконаннях. Остап Остап Вишня майстерно використовуючи комічні ситуації, а найбільше – комізм слова, глузує і з тих, і з тих. Письменник обидві частини свого

іронічно-сатиричного дослідження будує за єдиним планом і цим теж досягає гумористичного ефекту. Якщо русотяп переконаний, що "головна річка на Україні – Дніпро, яка зветься ще "русской славы колыбель", то щирий українець стверджує: "Дніпро на Україні найбільша річка, йде вона від Міссісіпі, через Гольфштрем у Синє море. Раніш по Дніпру плавали "Титаніки", але триклятущі кацапи випили Дніпро-Славуту, і він ніби трохи всох". Остап Остап Вишня гостро кепкує з позиц3ій і шовіністів, і націоналістів. Як справжній патріот, він хоче бачити свій народ, свою Вітчизну щасливою, багатою, цивілізованою, незалежною, мудрою. І в цьому оптимістичному акорді актуальність "вишнівських" українознавчих усмішок.

**Усмішки літературні**. Висловлює думки про організацію "Плуг" ("Плуг"), газету "Вісті", про походження футуристів ("походять від слова латинського майбутній, отже, власне, ще не є справжні письменники, це письменники майбутні"), символістів, реалістів, неокласиків, про талант і гонорар. В усмішці "Письменники" він гумористично оповідає: "Прозаїки звуться ті письменники, у яких рядок дуже широкий і дуже довгий, і дуже дешевий. Поети – це ті, що рядок у них коротенький, яскравий. І на кінці в нім причеплено або риму, або асонанс, або алітерацію. Коли цього не причеплено, то такий вірш зветься верлібр, або ліверною ковбасою".

Другий період творчості Остапа Вишні (1944-1955)

На запитання М.Рильського, до якого він прибув після заслання: "Чи писатиме він після звільнення? Довго мовчав і гірко відповів: "Хіба я тепер зумію?" – зумів. 1944 рік – це початок другого періоду активної і плідної творчості Остапа Вишні. Він ознаменувався публікацією на сторінках газети „Радянська Україна” усмішок „Зенітка”, „Самостійна дірка”, що поновило в літературних колах уславлене ім’я Остапа Вишні.

І в післявоєнні роки не перестає висміювати ледарство, пияцтво, байдужість, керівні органи: „Про бур’яни”, „Думало”. „Директивна нарада”, „Зробіть перерву!”, „Про кури, про індики, про директорів і т.ін.”. Сатирик закликає зробити перерву між нарадами, потрібен же час і для роботи. „Погана хвороба” – 120 с.

Протягом 1944-56 років створює „Мисливські усмішки. У кожній усмішці є оповідач, відчувається розмовна інтонація, міміка, слухач. Він запитує, дає поради, рекомендації. Розповідь, як правило спокійна, але з емоційно наснаженими, піднесеними фразами. Письменник вдається до риторичних фігур, синонімічних рядків, діалогу і звичайно ж до пейзажу.

Особливості творчої манери Остапа Вишні

– розширення тематики сатирично-гумористичної літератури й збагачення її ліричним забарвленням;

– сатирик розробив форму монологічної і діалогічної усмішки, усмішки одного випадку і масштабніших епізодів. Розповідна манера оповіді чергується з динамічними діалогами. Діалогам притаманні неоднозначність, життєво-змістова наповненість, колоритність;

– струнка композиція, як правило, лаконічний сюжет, що розвивається бурхливо;

– глибоке знання конкретних реалій і майстерне їх інтерпретування;

– вдалі, влучні, дотепні портретні характеристики персонажів;

- поєднання побутових замальовок, сценок, з частими авторськими ліричними відступами; стислі пейзажні замальовки;
- використання прийомів сну й персоніфікації;
- кінцівки усмішок як правило мають новелістичний характер;
- мова творів розмовна, з влучною дотепністю, несподіваним переходом від однієї теми до іншої, з гумором, афористичністю, пісенними мотивами, своєрідними нанизуванням однослівних порівнянь.